

Uit het archief van de schepenbank van Wellen: een verslag over de inhuldiging van de nieuwe abdis als vrouwe van Wellen, 1763

Op 13 september 1756 werd kanunnikes Antoinetta Regina Sofia Francisca von Eltz-Kempenich tot abdis van het stift van Munsterbilzen gekozen. Daardoor kwam zij niet alleen aan het hoofd te staan van het kapittel, maar zij nam ook de rechten en plichten op die de abdis als vrouwe van Munsterbilzen, Wellen, Kleine-Spouwen, Haccourt en Hallembaye te vervullen had.

De voornaamste plicht van de heer of van de vrouwe van een heerlijkheid was te zorgen voor rechtszekerheid, door zelf of door een drossaard de verdachten van misdrijven te laten vervolgen en hen voor de rechtbank – de schepenbank – te dagvaarden. De heer moest ook de schepenbank bemannen, door rechters of schepenen te benoemen. Omdat het hier over diverse aspecten van het openbaar gezag gaat, moest een nieuwe heer of nieuwe vrouwe in het openbaar met zijn of haar gezag bekeed worden. Er zijn weinig voorbeelden bekend van uitgeschreven verslagen over dit soort inhalingen van een nieuwe abdis van Munsterbilzen. Eén van de weinige bewaarde verslagen of draaiboeken heeft betrekking op de inhaling van de abdis in Wellen, in 1763. Het werd door de secretaris van de schepenbank van Wellen in het verslagregister van de schepenen ingeschreven. Het register wordt nu in het Rijksarchief te Hasselt bewaard als nr. 46 van het archief van de schepenbank van Wellen. Op basis van dit verslag schreef J. Michiels in jaargang 1948 van *Het Oude Land van Loon* het artikel *Hoe de abdis in haar heerlijkheid Wellen moest gehuldigd worden* (p. 154-155). De inhaling wordt ook aangehaald in *Wachten op de prins* van Johan en Michel Van der Eycken (p. 50-51).

Het is opmerkelijk vast te stellen dat de abdis zich pas op 11 juli 1763, bijna zeven jaar na haar verkiezing, naar Wellen begaf om daar aan de vormvereisten voor de inbezitname van een heerlijkheid te voldoen.

Het ontvangstcomité dat de abdis in Wellen opwachtte bestond uit de drossaard, de schout, de schepenen en de secretaris van de schepenbank. Zij hadden zich opgesteld *ontrent de plaets alwaer de iustitie haar gewoen is te vergaederen*. De drossaard was de plaatselijke gerechtsofficier:

wanneer er een misdrijf voorviel, dan onderzocht hij de zaak en bracht de verdachte voor de rechtbank. Zijn functie is te vergelijken met die van het openbaar ministerie bij de rechtbanken in onze tijd. De schout was de voorzitter van de dorpsrechtbank. Hij trad ook op tegen personen die plaatselijke reglementen overtraden, of tegen mensen die hun registratierechten niet betaalden. De schepenen waren de rechters. Samen met de schout vormden zij de schepenbank. In de regel waren zij met zeven, en zij spraken samen recht. De secretaris deed het schrijfwerk dat aan de rechtspraak te pas kwam. In het rolregister schreef hij de rechtszittingen in, in het gichtregister noteerde hij de akten die ter registratie voorgelegd werden, en voor wie dat wilde leverde hij afschriften uit het schepenbankarchief af. De drossaard en de schout moesten zich voorzien van de symbolen van hun functie en hun waardigheid.

Voor de drossaard was dat een degen, als teken van de rechtsmacht van de vrouwe die hij vertegenwoordigde, en voor de schout was dat een rode roede: een stok waaraan in de regel een aantal eikels hingen, wellicht als teken van de autoriteit van de vrouwe over de registratie van bezittingen. Om de abdis, die zich ook prinses noemde, waardig te ontvangen, was er een troon opgesteld waarin de vrouwe plaats kon nemen. Eens de hoge gast gezeten was, overhandigde de drossaard – aan het hoofd van de gemeentenaren – als teken van onderwerping zijn degen aan de abdis (art. 2). Als teken van het feit dat hij zijn macht uit haar handen ontving, gaf zij hem de tegen ten overstaan van alle inwoners terug, terwijl zij hem opdroeg hem te gebruiken *om daer mede te bedienen tot straffe der boesen en quaetdoenders, en tot defensie der goede en onnosele*, terwijl zij er hem ook aan herinnerde dat hij zijn taken *in teeken der trouw en gehoersaemheijt* moest uitvoeren (art. 3).

Van haar kant verbond de abdis er zich tegenover de mensen van Wellen ook toe zich als een goede vrouwe te gedragen. In haar naam las de secretaris van de schepenbank haar eed voor, waarin zij beloofde de privileges van de inwoners van Wellen te zullen eerbiedigen en te doen handhaven, de

misdadigers te straffen en de onschuldigen bij te staan (art. 4). Nadat de drossaard de tekst had voorgelezen, bevestigde de abdis zijn woorden met “*Dat sullen wij doen*” (art.5). Hierna nam de drossaard weer het woord, nu om namens de inwoners van de heerlijkheid een eed van trouw aan de nieuwe abdis uit te spreken (art.6 en 7). Onder een salvo van vreugdeschoten en luid vivatgeroep, sloten de inwoners zich bij de woorden van de drossaard aan (art. 8).

Hiermee was het wereldse deel van de inbezitname van de heerlijkheid achter de rug, en kon het gezelschap zich in stoet ter kerke begeven. Vooraan stapte de abdis, links en rechts vergezeld door de schout en de drossaard. In de kerk wachtte een van kussens en tapijten voorziene bank op de abdis (art. 9). Bij het binnenkomen bood de pastoor van het dorp haar het wijwater aan. In de kerk zong de pastoor de *Veni Creator*, en gaf hij de zegen met het heilig Sacrament (art. 10). In de kerktoren kreeg de abdis het met bloemen en bladgroen versierde klokkentouw aangeboden, om daarmee de klok te luiden, ook als teken van het feit dat zij in Wellen het heerlijk gezag voerde. Mogelijk was het omwille van haar leeftijd – zij was al bijna 63 – dat *eenige gemeyntenaeren* haar moesten helpen de klok te luiden (art. 11).

Het openbare gedeelte van de plechtigheden werd afgesloten met een *Te Deum*, dat de abdis van op haar versierde bank volgde, terwijl het luiden van de dorpsklokken de feestelijke sfeer nog moest opdrijven (art. 12). Of er daarna voor de eregasten nog een versterking voorzien was, vermeldt het draaiboek/verslag niet.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Wellen*, nr. 46, f° 336.

Formalia te observeeren wegens de receptie ende huldinge dew. haere hooghf. genaeden mev. d'abdisse ende prinsesse van het seer eerwerdigh en doorl. capittel van Munsterbilsen mev. de geboerene gravinne van Eltz van Kempenich des H.R.R. furstinne, vrouwe territoriale der iurisdictionis Munsterbilsen, Wellen, Haccourt, Hallebaije, Kleijne Spouwen, Bergh etc. etc. etc.

Op heden den 11sten iulij 1763 in eijge persoon haer tot Wellen propter temporis calamitatis begeven

hebbende alhier genomen, gedaen ende ontfangen heeft

Voor eerst den drossaert van H.H. mev. de prinsesse hooghemelt moet sikh bevinden met den bloeten degen in de handt ontrent de plaetse alwaer de iustitie haer gewoen is te vergaederen aldaer ter plaetse sikh oock vindende den scholtus van dese heerlijkheijt met eene roede roede in de handt, en dus moeten die 2 voorss. heren de aenkomste van haere hooghemelde hoogheyt der voorss. plaetse afwachten alwaer oock de heren scheepenen ende secretaris deser iustitie moeten vergadert zijn.

2. Ter meer geseijde plaetse eenen troon opgerecht zijnde om aldaer haere meergemeijde hoogheijt te ontfangen ende die selve in den voorss. troon zijnde, soo moet de geheele gemeijnte aldaer in eene dobbele linie in tgeweer gerangeert zijnde, den drossart den bloeten degen aen haere hooghemelde hoogheijt presenteeren ende geeven.

3. Denw deegen mev. de prinsesse accepteert ende alsoo haest geeft zij hem wederom aen haeren drossaert, denw. den selven ontfangt sikh knielende met eene knie, seggende dese worden: Drossaert, wij geeven u desen degen om daer mede te bedienen tot straffe der boesen en quaetdoenders, en tot defensie der goede en onnosele, brught den selven in teeken der trouw en gehoersaemheijt die gij ons met eedt belooft.

4. daer nae leest den secretaris den eedt voor van mevrouw de prinsesse uijtsweert te weeten: Wij Antonetten bij de gratie Godts abdisse des hooghadelijck en vrijwereltlijck stift Munsterbilsen der H.R.R. furstinne geboerene gravinne van Eltz van Kempenich, vrouwe territoriale der jurisdictionis Munsterbilsen, Wellen, Haccourt, Hallebaye, Kleyne Spawen, Bergh etc. etc.etc., sweeren onse gemeyntenaeren ende onderdaenen van Wellen voor te staen, de selve in hunne statuten ende privilegiën naer vermogen te mainteneren, de selve niet verminderen, ofte af te nemen, maer met rechtverdigheijt vermeerderen, de misdadige straffen, ende de onnoosele voor te staen, ende voors in alles te doen soo een wettigh overhooft schuldigh is te doen.

5. Welck voor gelesen sijnde soo antwoordt mev. de prinsesse met luidje stemme de handt stellende voor haere borst: Dat sullen wij doen.

6. Het welck geexsecuteert sijnde ende den drossaert heffende den degen om hoogh roept met luyder stemme tot het volck: Wij gesaementlijcke officiers ende onderdanen van haere hooghe

genaede mev. d'abdisse des seer eerw. ende doorl. Capittel van Munsterbilsen, des H.R.R. furstinne, geboorne gravinne van Eltz van Kempenich, vrouwe territoriel der jurisdictie alhier, ende van Munsterbilsen, Haccourt, hallebaye, Kleyne Spauwen, Bergh etc. etc.etc., sweeren den eedt van trouw doende aen haere hoogh gemelde hooghheyt onse gekorne landt ende grondt vrouwe ende dat wij haer voor soo veel mogelijk sullen voorstaen, het quaet waerschouwen, ende het goedt met rechtveerdigheijt vermeerderen ende in alles doen sullen soe goede ende getrouwe ondersaten schuldigh sijn te doen.

7. Dus rechtende de twee eerste vingers der rechte handt omhoegh, seght den drossaert: Soo sweren wij, soe helpt ons Godt ende alle sijne heijligen.

8. Ende de onderdanen hun geweer om hoogh heffende geven vier tot affirmatie des eedts ende roepen met luijder stemme verscheijde mael uijt: Vivat vivat.

9. Dit geschiet sijnde soo vertreckt mev. de prinsesse naer de kerck, geprecedeert sijnde door haeren drossaert met den bloeten degen in de handt op de rechte sijde ende den scholtus op de lincke sijde met de roode roede in de handt, alwaer eene bancke verciert met een tapijt ende kussen moet bereijst sijn.

10. De welcke kercke mev. de prinsesse in tredende den drossaert ende scholtus soo voor preciderende soo komt den eerwerden heer pastoor en presenteert aen haer het weijwaeter, beginnende aenstonts te singen den veni creator ende dus voort gaende exponeert den eerwerden heer pastoor het Heyligh Sacrament ende op het eijnde van den hymnus geeft de benedictie.

11. De gemeijntenaeren ende onderdanen in die kercke onder het geweer gerangeert sijnde, soo komt mev. de prinsesse geprecedeert en vergeselschapt als voor naer den toren alwaer sij het seel van de groote klock met bloemen, groenicheijt etc. etc. verciert sijnde, ter handt neemt en met hulp van eenige gemeyntenaeren de clocke voors. is luijdende.

12. Waer naer sij haer wederom tot de bancke begeeft ende onder het luijden der clocken woort den te deum geentoneert ende voleijndight.

Rombout Nijssen

“Ons” evangeliarium gered!

Al in de maand oktober kregen we via onze collega's van "Bilisium" het onrustwekkende bericht door dat de Bollandisten te Brussel weldra het handschrift dat gekend staat als het "evangeliarium van Munsterbilzen" (ms. 299) op 2 december 2008 zou geveild worden bij Sotheby's in Londen. Op de tentoonstelling op het stadhuis van Bilzen in 1999 was het handschrift voor het eerst in meer dan 150 jaar terug op eigen bodem te bewonderen.

Daarvoor werd het sinds 1096 tot aan haar opheffing bewaard in het adellijk damesstift van Munsterbilzen. In 1130 schreef een kanunnik of een kanunnikes van het convent er het onder taalkundigen bekende zinnetje "Tesi samanunga vvas edele unde scona" in. Dit zinnetje is het jongste overblijfsel van het Oudnederlands en leende ook zijn naam aan ons tijdschrift.

Rond dezelfde tijd werd in hetzelfde klooster, meteen na het evangelie van Johannes, op de vrije ruimten van het perkament het "Ordo Stellae" geschreven. Dit "Ordo Stellae" of driekoningenspel geldt algemeen als het oudste toneelspel van de Nederlanden. Daarnaast bevat hetzelfde handschrift één van de oudste martyrologia ter wereld.

Het mag dan ook niet verbazen dat de vermoedelijke verkoopprijs voor dit unieke handschrift werd geschat op 3 tot 4,5 miljoen euro. We apprecieerden uitermate de acties die erfgoedorganisaties, academische kringen, de provincie Limburg en de stad Bilzen ondernamen om de veiling te voorkomen. Dank zij hen vooral blijft dit kostbare en unieke boek in België!